

Valmieras muzeja raksti

1995. GADA 18. MAIJĀ

Nr. 5

JĒKABA MĀSĒNA PĀRNĀKŠANA jeb seja no laika dūmakas

Jēkabs Māsēns pa kreisi zem ābeles. Siguldā, bij. Benjamīnu vasarnīcā, 1909. g.

Desmit gadipri vien man toreiz bija un neganta lasītākā. Vasarās ganu gaitās lasīju visu, kas vien lauku sētās gadijās pa rokai, — «Brīvā Zemes» ilustrēto pielikumus, vecus, saplostus kalendārus un visdažādāko praktisko laukumiņeibas literatūru, un biju «izglītojies» tā, ka gandrīz val n galvas zināju mājlopupu atnešanās laikus un itin veikli pratu apmeklīt balju kubatūru. Dažreiz rokā nāca lubu romānu burtīcas, kur, kā makaronus samieļjis cietuma restes, brīvībā izlauztais dīzelītīgais laupītājs un atriebējs Lips Tuliāns, kur vācu, franču un ungāru grāfiemis milēja un cīeta, bet mezonīgo Rietumu mednieks un traperis Old Vaverī sirdīgi atsita vilīgo indīgāu neskaitāmos uzbrukumus. Visaiizraujoškie notikumi parasti pārtūka darbības kulinārēcās punktā, jo vienmēr pietrūka nākamās, padomītās romāna burtīcas, un vecais pēriņu mednieks visgrūtākajā bridī palika viens, mezonīgo apašu aplenkts, bet es biju spiests meklēt citu lasāmgabalu.

Pēc tāk vieglprātīga ievada, kas uzsakātāmi parāda tā laika ganīna lasāmvielas klāstu, nebūt negrību apgalvot, ka lauku sētu vienīgā garīga barība bija tākai izklaidētās burļaku romānu burtīcas. Bieži vien gadijās latviešu klasikā, ar Apsīsu Jēkaba kopojāiem rakstiem visa pilnībā iepazinoši tieši gani gaitās. Bradāju līdzi vēzotājiem «Lāimes spōkā», pārdzīvoju «Pie pagasta tiesas» un «Pie magazīnas» darbojos literāro varonju gaitas, iepazīnu plāso lauku jaunu tipu galeriju un tākai pēc vairākiem gadiem iuzināju, ka tas viss risinājies dažus kilometrus no manas dzīmtās pilsētas Valmieras, tepat vien, Jumuras krastos.

Kādu vasaru Līzdēnu pusē trīsdesmito gadu beigās man nejausi rokā nāca Rīgas Latviešu biedrības Dērīgu grāmatu nodajās gadsimta sākumā izdotā paplāna brošūrā, ko manas lasītākās remīdināšanai saimniecē bija atnesusi no kaimiņmājas. Vairs neatceros ne tās

nosaukumu, ne saturu, bet viens gan atminā iegūlis neizdzēšami — rūsganās tintes ieraksts titulapās augšējā stūri — Jacob Māsens. Neparaustais, līdz tam nedzirdētais uzvārds pārsteidza, bet tad savā pusaudža prātā nodomāju: ja jau ir brālēns, tad var būt arī māsēns. Toreiz nezināju, ka tajā pašā vasarā Rīga, Valtera un Rapas apgādā, iznākusi šīs brošūrīnas kādreizējā īpašnieka tulkota Dantes «Dievišķā komēdija», kā aizsaulē viņš aizgājis piecpadsmi dienas pirms manas dzimšanas.

Aizdārdeja Otrais pasaules karš, un no putinutām bibliotēku atlikām «melnajā tirgū» ieguvu «Dievišķās komēdijas» 3. izdevumu, sārušu un atrautiem vākiem. Burtnieku vecajā kapseitā, pa kreisi no icejās, atradu tulkotāja kapu ar šīm klusajām un daļēji jau pamestajām Dieva tīrumam visai iespīdigu, patieli akmeni:

«Reiz mācīji Tu ticēt nemirstībai.

Tas piepildīts. Tagad Tava tīcība Tev ir par tiesu.

Se dus Dieva mīra JĒKABS MĀSĒNS

dzim. 1844. g. 3. janv., miris 1927. g. 29. martā.

Skolotājs Līzdēnu skolā 1874. — 1879. g.

Gadu pēc gada graudus Tu sēji

Audzēknu sirdīs, cik labus Tu spēji.

Nu pats kā graudīp zemē sēts,

Dusi nu saldi, Tu nemirstībā esī svēts.

Tevi ar atzinību atceras Tavs skolotājs no Ilmēniem.»

Anonimais skolotājs no Līzdēnu Ilmēniem ir gadsimta sākumā Rīga labi pazīstamais kapakmeju un krustu darbnīcas īpašnieks Jānis Lācis.

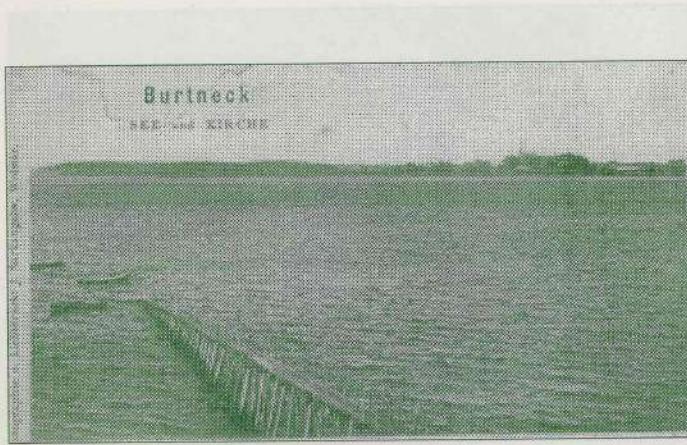
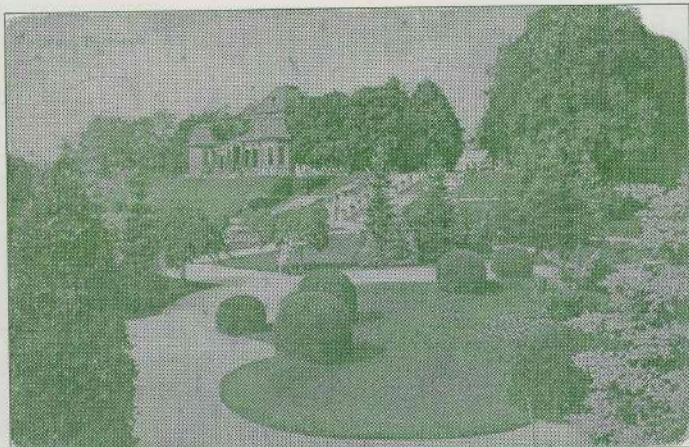
Jēkabs Māsēns dzimis Burtnieku pagasta «Klāmaņos», kur viņa vecāki ap 1834. gadu bijuši šīs mājas pussaimnieki, bet vēlāk, beidzot nespēka dēļ bija spiests uz to pārcelties.

Muižas īpašnieku iegribu dēļ kļuvuši par kalpiem. Mācījies Burtnieku draudzes skolā un pašmācības ceļā sagatavojes skolotāja amatam, viņš 1874. gadā no Rencēnu pagasta «Mintūku» māju kalpa pušā, par pārsteigumu plāšakai apkārtnei, kļūst par Līzdēnu pagasta skolas skolotāju.

Nostrādājis Līzdēnu skola piecus gadus, viņš 1880. gadā pieņem skolotāja un pagasta skrīvera vietu Valmieru muižas iniciātīva pagastā. 1885. g. 28. jūlijā (v. st.) mācītājs Jānis Neilands savā amatā piezīmju grāmatīnā atzinīeji, ka pie svēta vakarēdienas bijis «mācītāja pagasts Jēkabs Māsēns».

Pastiprinoties rusifikācijai, Māsēnam iemīlotais skolotāja darbs jāstājā, jo krievu valodu viņš neprot tādi apmērā, kāds vajadzīgs pagasta skolotājam un skrīverim. Blakus skolotāja darbam un arī vēlāk kalpa un grāvrača gaītās Burtnieku, Rencēnu, Matīšu un Valmieras pagastos viņš visu mūžu velta pasaules literatūras klasiķu tulkošanai no vācu valodas latviski. Jau 1883. gadā pārītulkota Kanta «Relīģija tira saprāta robežas», ap 1890. gadu Gētes «Fausts», kam seko Dantes «Dievišķā komēdija» un Homēra «Illiāda», kā arī portugāļu dzejnieka Komongā eposs «Lusiādi». Mūža nogali Māsēns vada Luterā muižas bijušās kroja («ekrīvju») skolas vecajā nama, nemītīgi strādādams tulkotāja darbu, noslēdzies no apkārtnes un cilvekiem, ilgi un iecrigti atraidīdams labvēlu priekšķīlumus pārēķīs uz pagasta nespējnieku patversmi. 1922. gadā, kad tulkotājam jau 72 gadi, ar vēlāku Valsts prezidenta Kārļa Ulmaņa un Kultūras fonda gādību izsnak «Dievišķā komēdija» tulkojums, viņš saņem 400 latu pabalstu un pēc pieciem gadiem nomirst pagasta nespējnieku patversmē, no kurus pajumties tik ilgi vairījies, līdz beidzot nespēka dēļ bija spiests uz to pārcelties. Arī pabalsta nauda

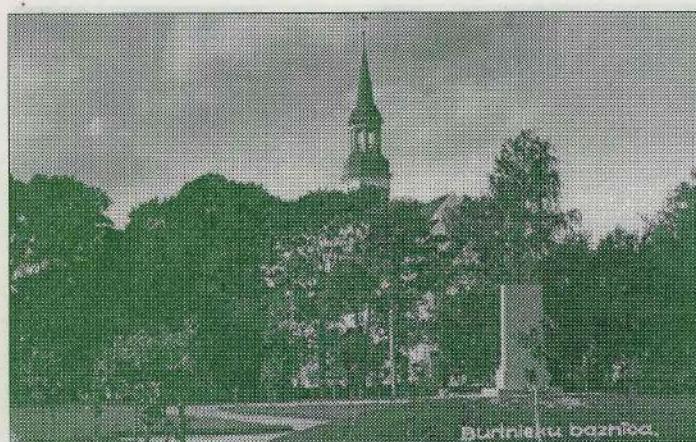
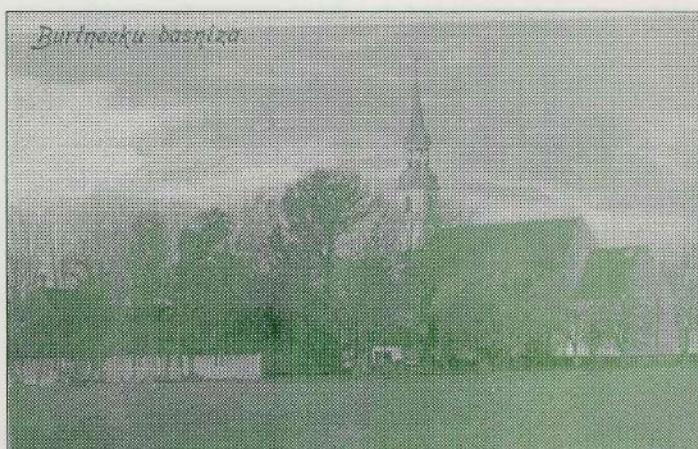
JĒKABA MĀSĒNA DZIMTENĀ BURTNIEKOS

JĒKABA MĀSĒNA DZIMTENĒ BURTNIEKOS

Bardoschae dominicae

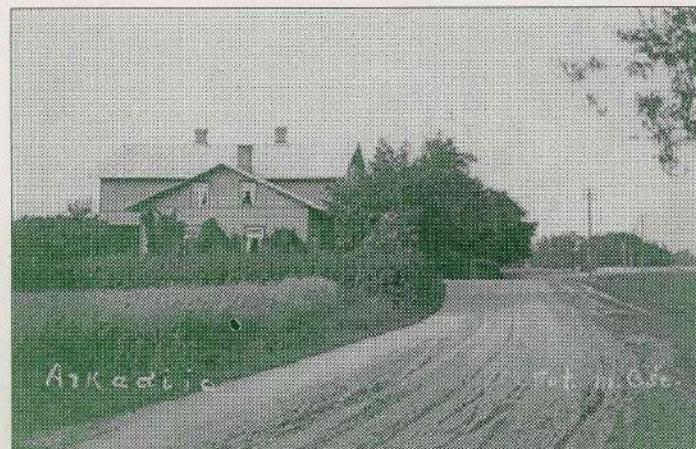
SLAVONIKA, BOŠNIA

（三）在本行的“存入”栏内，填写存入金额，同时在“摘要”栏内填写“定期存款”字样。

卷之三十一

八人之歌

卷之三

Gleznotājs Rudolfs Pētersons
(1905 — 1991)
Latvijas Mākslas akadēmijas
students up 1926./27. g.

diju sākuma gadi paieit ainavu glezniecības meistardarbīcī pie V. Purviša. Pēdējos četruos kursos R. Pētersons savu meistarību pilnveido Jāņa Tilberga vadītajā figurālās glezniecības meistardarbīcī. 1932. gadā absolvē Mākslas akadēmiju ar diplomdarbu «Rūdens darbi», pilnībā apguvis latviešu klasiskā realisma metodi. Iegušs mākslinieku gleznotīja grāds, tīseibas strādāt par skolotāju, un skolā arī paaicīt R. Pētersons mūža lielākā daļa.

Gleznotāja R. Pētersona darbu izstādes bijušas vairākkārt, personīgās izstādes Valmieras novadpētniecības muzejā — 1975. un 1981. gadā. Viņa personības lielums un vienkāršība pārsteidz jo daudzus mākslas interesentus.

R. Pētersons nodzīvoja garu un darbīgu mūžu, aizsaukē aizgāja 1991. gada nogalē.

VIENS DZIMŠANAS GADS -1905.

JĀNIS ZVIRBULIS savu jubileju svinētu 3. maijā, mēs varbūt viss viņa paša izbūvētajā darbutīcī Bausku pagasta «Zellē»... Pēc Valmieras ģimnāzijas beigšanas J. Zvirbulis iestājas Latvijas Mākslas akadēmijā, kurus absolvojis 1931. gada J. Tilberga figurālās glezniecības meistardarbīcī izstrādāt diplomdarbs «Pēc azīza». Saņemis Kultūras fonda godalgas par gleznotāju «Rudzu plaujas» (1939. g.), «Burtnieku ainava». Piedalās arī Mākslas mākslinieku biedrības izstādēs. Taču tuvā kara draudi viņu ar gimeni aizved svešumā.

Gleznotājs Jānis Zvirbulis
(1905 — 1964).
Fotografēts ap 1930. g. Rīgā.

uz dzīvi Sagninā, Mičiganā. Pēc dabas būdams joti smalkūtīgs un kluss, Jānis Zvirbulis neiekļaujās svešajā vidē, pārtrauc iestākto skolotāja darbu un dzīves iztiku pelna ar krāsotāju darbu, kas vija mākslinieku dīvīsei nevarēja sniegt gandarījumu.

1964. gada februārī Jānis Zvirbulis nomira tālu no dzimtenes. Viņa draugi un domubiedri Minneapolē 1979. gada sarkoja gleznu izstādi.

Valmieras muzejā šogad pirmoreiz bija skatāmas J. Zvirbulu gleznas. To nebija daudz, bet interesīgi par mākslinieku rosinājā. Pēc izstādes muzeja fondi papildinājās ar J. Zvirbulu radinieces Annas Ozolas dāvinātām gleznam, kā arī ar vienu iepirktu.

JĀNIS ARNĪTIS jubileju svinētu 26. oktobrī, iespējams, Valmierā, Beverinas ielas mājā, kur pats sev izbūvēja mākslinieka darbutīcī...

Dzimis Daugulu pagasta «Vanagos». Pirmo izglītību iegūst baznīcas skola, divus gadsus mācīsies Valmieras valsts vidusskolā. Kad pāriet uz vidusskolu Rīgā, paralēli 1927. gadā iestājas Mākslas akadēmijā. Pēc pieciem gadiem J. Arnītis beidz J. Kugas vadītu dekoratīvu glezniecības darbutīcī ar diplomdarbu J. Raixa lugai «Spēleju, dansoju». Jau studiju laikā Jānis Arnītis strādā Ziemassvētku teātri Valmierā par dekoratoru, tēlojis arī lomas.

Pirmais izstāde bija 1929. gadā Mednieku biedrības zālē Valmierā, kur savus darbus rādīja četri valmierieši, Mākslas akadēmijas pēdējo kursu audzēkņi — Jānis Arnītis, Jānis Zvirbulis, Rūdolfs Pētersons un Peteris Cigulis.

Pēc akadēmijas beigšanas 1933. gadā jaunais mākslinieks Jānis Arnītis sariko plānu personālizstādi Valmieras pilsētas val-

dzī. Piedalījies arī Kultūras fonda izstādēs Rīgā, Jelgavā, kur 1936. gadā sāk strādāt par mākslinieku dekoratoru Jelgavas teātri.

Mākslinieka dzīve bija pārāk isa, četrdesmit gadu vecumā viņu pievērtēja tuberkuloze. Jāņa Arnīša atdusas vieta ir tālu no dzimtenes — Fīsbahā, Vācijā.

Liela daļa gleznu gājušas bojā kara laikā Jelgavā. Tomēr mākslinieka ģimene saglabājusi daudz teiksmainu un latvisku ainavu, kurās Jānis Arnītis pierādījis, ka viņa dzīves galvenais saturs ir glezniecība un skatuves māksla.

GUNTA EIDUKA,
muzeja mākslas nodājas vadītāja

Jānis Arnītis
(1905 — 1945).
gleznotājs, dekorators.
Fotografēts ap 1936. g.
Jelgavā.

IESKATS ROTĀLIETU VĒSTURĒ

Arheoloģiskie izrakumi pierāda, ka jau akmens laikmetā
paizina rotālietas. Uz neolīta laikmetu attiecīni māla
rotāji trauki, kaula mūzikas instrumenti
(līdzīgi mūsdienīmu flautai). Apbedījumos,
kas attiecas uz bronzas-dzelzs laikmetu,
atrastī dažādu formu (ugpledznotu olīpu,
bumbīpu, mucīpu, lāsišu) grabuliši no
apbedījumāta māla. Parasti to viidū
mazas, mazas māla bumbiņas. Izra-
kumos ir īlēls skaitis dažādu materiālu
un formu figūriņas putnu izskatā.
Daudziem sīkiem priekšmetiem bija

magiska, mitiska nozīme, bieži tie kalpoju reliģiskos rituālos.
Iespējams, ka, mainoties parašām
rituāliem, reliģiskiem uzkātēm, šīs

priekšmeti ar māksliniecisku vērtību,
pārēja par rotālietām. Latvijā šādu ceļu
varētu būt nogājuši māla un kok-

spilvānuiki, māla diskī, kas pārēja par
vilkūnu. Senākās koka lēllites atrastas

Ēģiptē apmēram 2000 g. p. m. ē.; 500 g.
p. m. ē. — koka zīrdziņi. Latvija

rotālietas darinājāja īzīmenis mājas apstākļos. Sākumā bija
lupatu lēlles, vēlāk — 20. gs. — veikalos varēja iegādāties

porcelāna leļu galvas, pie kurām mājas piešuva pārējās
kermeņa daļas no drēbes. Viņi piepildīja ar zāgu skādām
vai vati. 20. gs. 20.—30. gados veikalos bija nopērkamas
lelles (domājams, ārzemju), gatavotas no plastmasas,

porcelāna Valmierā porcelāna galvas, plīša gailīši, auto-
motīvess, grabuļi, ragaviņas, bērni velosipēdi un citas

jaukumas mantas bija nopērkamas vairākos veikalos. Dažus
minējus: A. Teišs «Modes galantērijas

tīrgotava», tīrdzniecības akciju sabiedrības

Rīgā Valmieras nodāja «A. Lipperts», M.

Dubava veikals, P. Pūķas veikals. Galda

spēles, bēžu grāmatas, kļečīšus un plastīmūni
veidošanai piedāvāja J. Dūņu grāmatu un

rakstāmlietu tīrgotava. B. Rācepa tīrgotava
un R. Zatlera grāmatnica.

Līdzīgi pirkstāmām rotālietām arī 20.—30.
gados lielā cieņā bija pašgatavotās. No cīku
kāju kaučiņiem ar ilenu un anklas palīdzību
bērni paši taisīja krūcenī. No zosu krūsu
un kakla kaula veidoja jocīgus āžus, pirms

Ziemassvētkiem no saliem pusurus, no

govju spalvām, aptinot ar krāsainiem dzījas galīem,
bumbiņiem. Ar nazi un zāģīti no koka varēja izgriezi vilciņu,

«stāvulīti», «svīlpītes», «klabatas», «līgāpēteri» un citus

bērniem taisīt rotālietas: slēpes, ragaviņas, leļu gailīnas
un ratīpus. Pašu darinātās lietipas bija mītākas un neko
nemaksāja.

Fotoattēlos pašdarīnātās un pirktais rotālietas (20. gs. 30.
gadi).

SANDRA ZIEDINA,
muzeja speciāliste

cītā eksotiskā vietā. Par to, lai
valmierieši varētu vismaz uz 9
stundām (karnevāla ilgums)
pārcelties uz Abesīnijas gal-
vaspilsētu, rūpejās dekoratori
Vilis Keizers. Viens no lielā-
kaimiņiem pasākumiem bija
Ziemassvētku egle, Šai laikā
Valmierā bija dažādi pasākumi —
dažādām gaumēm. Pie-
mēram, 1936. gada sagai-

IWETA BLŪMA,
vēstures nod. vadītāja

